

Борис Фајфрић

Српска православна црквена општина Батровци

Епархија сремска

e-mail: fajfric.orthodox@gmail.com

ЦРКВЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА У СИРМИЈУМУ ПРЕ И ТОКОМ ДИОКЛЕЦИЈАНОВОГ ПРОГОНА ДО 313. ГОДИНЕ

Апстракт: На основу појединих хагиографских извора, као и археолошких споменика, добија се сазнање о организацији Сирмијумске епископије пре и током прогона цара Диоклецијана. Проучавајући поменуте изворе, може се уочити да је поменута епископија била добро развијена, са свим свештеничким чиновима, као и са задовољавајућем бројем верника. С обзиром да је Сирмијум био развијен римски град, било је неопходно да у њему буде основана и црквена заједница, која је такође била добро развијена. Једино што епископија није поседовала је храм, с тога су се верници заједно са својим свештенослужитељима молили по приватним домовима.

Кључне речи: Сирмијум, епископија, епископ, презвитер, ђакон, девице, лектор, храм, хришћанство.

Некадашњи антички град Сирмијум (Сремска Митровица) је био моћан град са развијеном инфраструктуром. Од војног утврђења развио се у један велики римски град, који је поседовао тржницу, пристаниште, трг, хиподром и остало.¹ Оно што га је чинило битним је копнени и речни пут, који су повезивали Западно царство са Источним. На његовом значају је додатно утицало то што су често боравили римски цареви.² Вероватно је за његов развитак било пресудно то што је био обезбеђен од напада варвара и што су били осигурани копнени путеви од разбојника, стога су многи у њему видели сигурност. Такође је религијски живот био развијен, у којем су се обожавала различита божанства од грчко – римских до мистериозних религија.³ Досадашњи археолошки налази сведоче да су у граду били развијени култови *Magna mater*, *Terra mater*, Пријапа, Силване и Либера.⁴ Од религија мистерије били су заступљени култови Елеусински,⁵ Атис и

1 О древном Сирмијуму постоји доста литературе на српском језику од историчара и археолога, од којих су најбитнији: Милошевић 2001, Познановић 2003, Мirković 2008 и Јерemić 2016.

2 Због једног текста од Владислава Поповића (Познановић 2003, 41 – 52) прозван је *Царским градом*.

3 Религије мистерије настале су као одговор на недоумице везане за смрт, због чега је грчко – римско становништво било незадовољно старом вером. Мистериозне религије су указивале начин на који да победе страх од смрти, а у које су могли да приступе сви људи, без обзира на друштвени положај. Постојало је неколико мистериозних култова, а најпознатији су: Озирис и Изис из Египта, Адонис из Сирије, Атис и Кибела из Фригије и Митра из Персије. Једино су у Митрин култ могли да приступе само ратници. Детаљно: Лозе 1986, 153 – 159 и Поповић 2007, 361 – 372.

4 Милошевић 2001, 104 – 105.

5 Елеусинске мистерије су настале пре оснивања града Атине и успостављања култа Олимпијских

Кибела,⁶ Дионис и Митра.⁷ Поред различитих божанстава, у Сирмијуму су највише били заступљени римски богови, посебно Јупитер. Током археолошких ископавања 1988. године пронађен је бенефицијар са каменим натписима исписаним именом овога бога. Такође је пронађено 84 жртвеника, који су већински били посвећени Јупитеру, али се поред њега спомињу Јунона, Минерва, Марс и Фортуна. Ипак, сви жртвеници су били окренути према Јупитеру, тако да се сматра да је светилиште било посвећено њему, а Сирмијум један од главних центара његовог култа.⁸ Управо због своје развијености и сигурности, било је логично да у Сирмијум свој пут пронађе и хришћанство.

Као што код многих црквених центара постоје разна предања о апостолском пореклу хришћанске речи, исти је случај и са Сирмијумом. Док код појединих центара постоје писани извори, углавном Свето писмо, већина су плод усменог предања, за која постоје потврде у погледу писаних извора – црквени писци или свети оци – али их већина обилује само народним веровањем. Једно од таквих је везано за Панонију, а то је да је апостол Павле први донео хришћанску реч у Илирик. Истина, помен ове области заиста постоји у Светом писму: „У сили знакова и чудеса, у сили Духа Божијега; тако да сам од Јерусалима и наоколо све до Илирика испунио јеванђељем Христовим“ (Рим. 15, 19).⁹ Према овоме стиху, приметно је да се не говори о проповедању унутар Илирика, него само до његових граница, па се апостол Павле у научним круговима не сматра главним панонским мисионаром.¹⁰

Поред овог предања, постоји и да су проповедници – који су истовремено и први епископи Сирмијума тј. Паноније – били апостолски ученици Епенет и Андроник, а које спомиње апостол Павле. За Епенета каже: „Поздравите милог ми Епенета, који је првенац Ахаје у Христу“ (Рим. 16, 5), док за Андроника: „Поздравите Анроника и Јунију, сроднике моје у сужањству, који су знаменити међу апостолима, који и прије мене повероваше у Христа“ (Рим. 16, 7). Према изложеном се може уочити да апостол обојицу ученика не именује као епископе Паноније. Једино Епенета назива првенцем Ахаје, али то не значи да је епископ тог града, јер исто тако именује неког Стефанина из Ахаје (1. Кор. 16, 15). Придавање обојици ученика епископско достојанство за Панонију је плод предања,¹¹ према којем је Епенет био ученик апостола Петра, док је Андронк, ученик

богова, док је развитак текао различито кроз векове, па су често имале утицај на културу. Временом су се прошириле и на римске градове, као и на остале делове Европе. Постоји неколико врста митова о њима, међу којима је највише заступљен мит о Деметру и Персефони. Детаљно: Рајт 2014. 6 Милошевић 2001, 111.

7 Поповић 1939, 70 – 71.

8 Детаљно: Познановић 2003, 193 – 197.

9 У раду се користило издање: *Свето Писмо Новог Завета*, Београд: Свети архијерејски Синод СПЦ 2013.

10 Жак Зелер тврди да се под грчком речи *μεχρι του Ιλλυρικου* подразумева граница Илирика, те да се апостол Павле концентрисао на Медитерански свет, у коме су још увек постојале јеврејске заједнице. По њему су хришћанство у Илирик вероватно донели мисионари који су следили апостола (Зелер 2005, 54 – 55). Нешто слично тврди и Мартин Гудмен, с тим да се под Павловим речима *од Јерусалима до Илирика* мисли на друге хришћане (Goodman 1994, 96). Истог мишљења је и Капитановић (Капитановић 2003, 99). Јевсевије Поповић доста неодређено поставља могућност да је проповедао у Илирику или до његових граница (Поповић 1995, 183). Једино позитивно ово предање оценује Борис Стојковски, тврдећи да је апостол Павле проповедао у јужном делу Илирика, пошто је то био пут између Ефеса и Коринта, којим се користио да би посетио хришћанску заједницу у Коринту, али да су за такву тврдњу неопходни чврсти аргументи (Стојковски 2011, 55 – 56).

11 Детаљно Стојковски 2012, 17 – 24.

апостола Павла, био Епенетов наследник.¹² Епенет се именује и као епископ Картагине,¹³ а Андроник Шпаније.¹⁴ Иако апостол Павле обојицу спомиње у посланици Римљанима, нема речи о њиховом епископату уопште, посебно у Панонији, тако да се предање мора узети са доста резерве. Према Капитановићу, реч је о такмичењу међу илирским црквама у доказивању апостолског порекла, ради добијања извесних повластица.¹⁵ Дакле, на основу предања који немају неке потпоре у писаним изворима, поготов Светог писма, не може се узети за веродостојно.

Поред тзв. апостолског предања, постоји и друго, у којем се говори да су први мисионари заправо били римски војници.¹⁶ Ово предање има смисла, с обзиром да је у 2. веку у римској војсци било хришћана и да су војници били једни од главних мисионара разних култова.¹⁷ Истог мишљења су Зелер,¹⁸ Ритиг¹⁹ и Капитановић,²⁰ а да су она могућа, сведочи то што је Сирмијум у почетку био војно утврђење,²¹ где се често смењивала војска из различитих крајева Царства, па није искључено да се током смена нашао хришћански војник или више њих.

Ипак, без обзира да ли су војници били први мисионари хришћанске речи или не, они нису могли да је прошире, нити да то учине одједном, него је то био дуг процес у који је укључено више фактора. Такође је тешко с тачношћу одредити временски период када је хришћанска реч дошла у Панонију. Зелер,²² Ритиг²³ и Јарак²⁴ тврде да је то било у 2. веку, што може да буде тачно, с обзиром да је Сирмијум тада проглашен градом, тзв. *Colonia Flavia Sirmium*.²⁵ Као сваки римски град у то време, тако је и Сирмијум имао све што је било потребно за његов економски развитак. Првенствено је био осигуран од напада варвара високим бедемима и војском.²⁶ Пресудно у његовом развоју су одиграли

12 Зелер 2005, 57.

13 Ридигер 2008, 503 – 504.

14 Ридигер 2001, 410 – 411. Зелер сматра да је, приликом преписивања, дошло до грешке у именовању титуле. Тако грчки назив *Στανίας* се током преписивања погрешно преписало у *Παννονίας* (Зелер 2005, 58).

15 Kapitanović 2003, 102.

16 Постоји један инетересантан догађај, у коме су Римљани у време Марка Аурелија 174. године извојевали победу над непријатељем, приписујући победу хришћанском Богу. Наиме, током опсаде непријатеља, римска војска је почела да оскудева у води, претећи да умру од жеђи. Тада су се хришћани почели молити Богу и изненада је наишла киша, која је помогла победи Римљана. У вези овог догађаја постоје две верзије из више углова: хришћанска и многобожачка. Представници прве верзије победу приписују Богу, а чине их Јевсевије Кесаријски (Протић 2003, 127 – 128; Schaff – Wace 1914, 219 - 220), Тертулијан (Reeve - Collier 1889, 18) и Јустин Философ (Мијатов 2002, 55 – 56). С друге стране, многобожачки писци, као што су Дион Касије (Cary 1955, 29 – 33) и писац *Historia Augusta* – е (Magie 1991, 193) чудесну победу приписују многобожачким боговима.

17 Митрин култ су по Римском царству проширили управо римски војници. С обзиром да је култ из Персије, веома је тешко било да се прихвати у другим деловима Царства – Грчка - док су војници у томе успели. Привлачност овог култа на војнике је била та што се Митра представљао као борац или херој, на чијој страни је светлост, помоћу које растерује таму (Лозе 1986, 158 – 159).

18 Зелер 2005, 53.

19 Ritig 1911, 114.

20 Kapitanović 2003, 101.

21 Познановић 2003, 69

22 Зелер 2005, 66.

23 Ritig 1911, 114.

24 Bratož 1996, 263.

25 Mirković 2008, 33 – 34.

26 Познановић 2003, 123

копнени путеви, који су спајали источни и западни део Царства,²⁷ као и речни саобраћај са посебним привилегијама.²⁸ Све је то омогућило и олакшало мисионарима да сигурно проповедају Христову науку.

Проповедник еванђеља је могао да буде било ко од верника – трговци, риболовци, путници и занатлије – који су проповедали искључиво по градским трговима и тржницама, јер су по селима слабије прихватили нову веру. Можда су деловали и харизматици, тј. људи посвећени томе: апостоли, пророци и дидаскали или учитељи, који су проповедали током прва три века. Они су путовали по градовима, често ризикујући своје животе, како би се пренела наука Христова. Нису имали никакву административну или судску власт, нити су били настањени на једном месту. Често су знали да проповедају по мањим местима где је живео мали број хришћана или их није било.²⁹ У сваком случају, остаје непознаница да ли су хришћанство утврдили харизматици или обични људи, али је сигурно да први трагови црквене организације датирају крајем 3. и почетком 4. века.

Имена мученика који су страдали у време цара Диоклетијана нам потврђују да је почетком 4. века деловала црквена заједница у Сирмијуму. Тачан временски период када је основана је тешко рећи, с обзиром да нема података. Стога многи научници³⁰ верују да је Сирмијумска епископија организована крајем 3. века, јер почетком 4. наилазимо на епископа Иринеја. Још увек је непознаница да ли је он први епископ Сирмијума или је и пре њега било. Радомир Поповић тврди да је било епископа пре Иринеја, али да се њихова имена не знају,³¹ док други само да је први међу потврђеним или познатим.³² С обзиром да не постоје извори који би потврдили Поповићеву тезу, за сада само можемо да констатујемо да је Иринеј први међу познатим епископима, док се не докаже супротно. Једини епископ пре њега је био Јевсевије, али није био у Сирмијуму, него у Цибалама, те нема никаквих додирних веза са првим градом.³³

Према оскудним подацима је тешко добити детаљнију слику о личности епископа Иринеја. Ипак, према хагиографским изворима, као што је *Passio Irinei*, може се добити неки податак. Припадао је ожењеном клиру и имао је децу.³⁴ Током његовог животног периода, у Цркви је било актуелно питање брачног статуса клира, поготово епископа. Мањина је била за безбрачност, те се није наметало као обавезно, него је препуштено слободи избора. У 3. веку је било епископа који су били безбрачни, у браку и оних који су били у другом или трећем браку. Било је случајева код појединих безбрачних епископа да су у кућу доводили жене, познате као духовне сестре или возљубљене, а које су код народа изазивале подозрење, пошто нису биле старије удовице, него младе девице. Тако су у Антиохији свештена лица у своје домове доводили жене, под изговором да то чине из добротности.³⁵

27 Познановић 2003, 196; Милошевић 2001, 74.

28 Милошевић 2001, 86 – 87.

29 Лебедев 2002, 9 – 33; Dreyer 2012, 4; Mitchell - Young 2008, 305 – 311.

30 Поповић 2004, 49; Смирнов – Бркић 2013, 90 – 91; Bubalo - Mitrović – Radić 2010, 18 – 19; Damjanović – Barišić 2014, 500; Ritig 1911, 114;

31 Поповић 2004, 50.

32 Познановић 2003, 259; Шпехар 2014, 27.

33 О њему постоји мало података. Зна се само да је био епископ у Цибалама и да је страдао пре Диоклетијановог прогона, али се не зна за време којег римског цара. Погледати: Ruinart 1859, 435; Pažin – Višaticki 2013, 143.

34 Dolbeau 2000, 213; Musurillo 1972, 297; Ruinart 1859, 433.

35 Јевтић 2005, 68 – 69; Лебедев 2002, 150 – 155; Миловановић 2018, 80; Протић 2003, 209; Schaff – Wace 1914, 315.

Током прогона, Иринејеви родитељи су још увек били живи, док се он са хришћанством упознао у млађим годинама, што он лично признаје.³⁶ Не зна се када је изабран за епископа, сем да је ову свештеничку службу примио још као млад.³⁷ На основу предања, родитељи су му били пагани,³⁸ тако да се Иринеј са Христом упознао преко неког мисионара – свештеника или мирјанина. Што се тиче његовог друштвеног положаја, Поповић верује да је његова породица била имућна и да је припадала аристократији.³⁹ Прма Иринејевој пасији, тако нешто се не наводи. Но, када се она упореди са мученицом Анастасијом, за коју се проверено зна да је припадала угледној римској породици,⁴⁰ може се из тога изнети неки закључак. Наиме, префект Проб, који је испитивао Иринеја⁴¹ и Анастасију,⁴² не доноси олако пресуду, него на све начине покушава да их наговори да принесу жртву, не би ли их поштедео. То највише чини код Иринеја, док Анастасијин случај пребацује на римског намесника Луција.⁴³ Ако упоредимо страдање Синерота⁴⁴ и Полиона,⁴⁵ у чијем суђењу је учествовао исти префект, може се приметити да се њима не посвећује посебно, што нас доводи до тога да је његов однос према Иринеју и Анастасији био другачији од ова два мученика, те се можемо сложити са Поповићем да је епископ припадао високом римском друштву.

Његова дужност као епископа у том периоду, била је да води бригу око богослужења и око пастве, у виду дисциплине и владања. Такође је имао управу над црквеном имовином и финансијама. Уз то је водио бригу о удовицама, болеснима, сиромашнима, странцима и путницима, као и избеглицама. У време римског епископа Корнелија (251 – 253), римска заједница је хранила око 115 удовица и сиромашних. Епископ је важио за духовног вођу својих верника и као такав је био одговоран за њих, као и за оне који су из неког разлога били приморани да напусте своје родно место. Ипак, поред ових обавеза, једна од битнијих јесте било подучавање Еванђељу, јер је од тога зависио напредак заједнице.⁴⁶

Хришћанска заједница у Сирмијуму је имала и презвитера, по имену Монтан, који је ту и страдао, али је службовао у Сингидунуму.⁴⁷ Нејасно је на основу чега је постављен у овај град, нити од којег епископа. Као Иринеј, тако је и Монтан припадао

36 Dolbeau 2000, 214; Musurillo 1972, 297; Ruinart 1859, 433.

37 *Исто*.

38 Alphonsus 1888, 178.

39 Познановић 2003, 260 – 261.

40 Анастасија је било родом из Рима. Отац јој се звао Претест и био је високи римски службеник. Била је удата за Публија, који је био члан Сената (Moretti 2006, 106 – 118).

41 Ruinart 1859, 432.

42 Moretti 2006, 150 – 152.

43 *Исто*, 172.

44 Pažin – Višaticki 2013, 114 – 116; Ruinart 1859, 517 – 518. Синерот је био случајна жртва. Наиме, жена једног високог римског службеника или војника, шетала се вртом у којем је Синерот радио. Он ју је критиковао што је шетала у недолично време, на шта се она пожалила своме мужу, што је и био разлог да се Синерот ухапси и испита од Проба. Током испитивања је префект сазнао да је хришћанин, па је због тога и био погубљен.

45 Ruinart 1859, 435 – 436; Tamas 2012, 27 – 31.

46 Лебедев 2002, 39 – 41; Hamman 1998; 115 – 116; Schaff 1822, 303; Stephenson 1919, 186 - 188. Један од најбољих примера бриге епископа за своју паству је Кипријан Картагински. Током владавине цара Гала, избила је куга у целој империји. У Картагини, где је столовао Кипријан, због страха од болести, становници су своје болесне избацивали на улицу и остављали их да умру. Кипријан је тада позвао све хришћане да се не поведу за својим суграђанима, него да се постарају за болесне, а мртве склоне са улица и пристојно сахране.

47 Ruinart 1859, 435; Tamas 2012, 27.

ожењеном клиру, с тим да се зна име његове жене – Максима. Наводно су заједно пострадали.⁴⁸

Поред епископске и презвитерске службе, у Сирмијуму је била и ђаконска. Најпознатији ђакон је био Димитрије.⁴⁹ Нажалост, о њему се скоро ништа не зна, сем да је страдао после три дана од Иринеја. Постоји предање да је био чувар светих књига.⁵⁰ Оно по чему је познат је што су га поједини западни теолози поистоветили са Димитријем Солунским, тј. да је солунски мученик заправо сирмијумски ђакон. Димитрије није био једини ђакон, него се помиње још један по имену Силван, као и Донат, који је службовао у Сингидунуму.⁵¹

У том периоду дужност ђакона се заснивала углавном у испомоћи епископу – у погледу богослужења, управљању заједницом и сл. Често су важили и за њихове наследнике. Поред епископа, они су били задужени за ток богослужења, подели помоћи сиромашнима и гладнима, па чак су водили евиденицију прихода и расхода. Имали су већа овлашћења од презвитера, као што је то било у Хиспанији. Епископи су више имали поверења у ђаконе, сматрајући их њиховим наследницима. Тако је епископ римски Корнелије предао своме ђакону Стефану управу над црквеним имањем, у случају да умре.⁵²

Поред поменутих три свештеничка клира који су од битнијих у Цркви, у Сирмијуму су функционисали и они којих данас више нема – девице и лектори. До сада се зна да је деловало осам девица. Једна од њих се звала Василија,⁵³ док су имена за осталих седам непозната. Иначе је девичанска служба у Цркви доста проблематична, с обзиром да постоји њихово поистовећивање са ђаконисама, јер су често биране за ову службу. Јављају се у 3. веку. Оно што се за сада зна, јесте да су се оне истицале по девичанском и молитвеном животу, због чега су били цењени код народа. Добијале су задужења од надлежног им епископа, која су се искључиво огледала у бризи о болеснима и сиромашнима. Њихово звање није сматрано свештеничко – богослужбеним чином, али су имали предности у односу на обичан народ, искључиво по првенству причешћивања. Иако нису припадали свештеничком клиру, постојала је нека врста назначења, као што је полагање вела. На Истоку су биле веома поштоване и распрострањене, посебно у Картагини, где им је велико поштовање указивао епископ Кипријан.⁵⁴

Сирмијумска црква је имала и свог егзорцисту Урзицина, с тим да је несигурно да ли је деловао почетком 4. века или после Миланског едикта. Према мартирологијумима, за Сирмијум се не помиње ниједан егзорциста истог имена, него се мученик тог имена наводи за Равену⁵⁵ и Илирик.⁵⁶ Према једном акту, Урзицин из Илирика је био рођен у Сибенту.⁵⁷ Јарак тврди да је реч о Сирмијуму,⁵⁸ али је несигурно. Пронађена је камена плоча током археолошких ископавања Сирмијума, на којој се

48 De Rosi – Ludovico 1894, 36.

49 De Rosi – Ludovico 1894, LV, 41.

50 Pažin i Višaticki 2013, 239 – 240.

51 Joanne 1867, 412 – 413.

52 Лебедев 2002, 34 – 49; Stephenson 1919, 188 - 190.

53 De Rosi – Ludovico 1894, LX, 112.

54 Афанасјев 2001, 58; Тоеодору 2009, 166; Фиццералд 2009, 44; Fisher 1900, 62; Schaff 1822, 306. О ђаконисама додатно видети Убипариповић 2015, 36 – 44.

55 Clementis X 1784, 114.

56 Halkin 1861, 310

57 Camandet 1867a, 159.

58 Bratož 1996, 281.

помиње егзорциста Урзицин и који је имао ћерку Лаурентију.⁵⁹ Тешко је одредити у којем је временском периоду деловао овај егзорциста и да ли је мученички пострадао, тако да је ово питање остало нерешено, али се може констатовати да је у Сирмијуму деловао егзорциста по имену Урзицин. Иначе се дужност егзорциста у раној Цркви огледала у исцељењу и истеривању злих духова, а постоје извештаји да су узимали учешће и у Светој тајни крштења.⁶⁰

Сирмијум је вероватно имао и монаха по имену Синерот, што значи да је он први познати монах на овим просторима. Ипак, његово монашко звање је доста упитно. Наиме, према издању Руинарта – *Acta martyrum*, нигде се не спомиње да је он монах, него само пише: „*Apud Sirmiensem civitatem Serenus peregrinus...*“.⁶¹ У издању боландиста, тзв. *Acta Sanctorum*, пише да је монах: „*Apud Sirmiensem civitatem Syrenus peregrinus monachus...*“⁶² Његово монашко звање потврђује и Римски мартирологијум: „*Apud Sirmium beati Sireni monachi & martyris...*“.⁶³ Зелер сматра да уместо *monachus* треба да стоји *ἀσκητι* – аскета, јер се тај назив користио у првим вековима за оне људе који се се одлучили за подвижнички живот, а да је први израз каснијег датума.⁶⁴ Стојковски једноставно сматра да је реч о грешци приликом преписивања.⁶⁵ Међутим, оно што пасија на почетку ставља до знања, јесте да Синерот није био родом из Сирмијума, него досељеник грчког порекла. Не каже се из које је земље, него се само наводи да је дошао из места где се вршио прогон.⁶⁶ Као што је познато, најитезивнији прогон је био у Источном делу царства, углавном Египат и Палестина, што потврђује и Јевсевије, који каже да је тамо велики број хришћана пострадао. Он спомиње и неке људе који су презрели овоземаљски живот, што може да алудира на монахе, јер је монаштво потекло из Египта и Палестине.⁶⁷ Да је монаштво у египатској пустињи било присутно и у време Синерота, као и пре њега, потврђује нам спис *Historia monachum*, који спомиње неког пустињака Аполонија који је преживео прогон.⁶⁸ Такође, један од првих монаха је био Павле Тивејски, који се у пустињи настанио у време прогона Деција и Валеријана, а на кога се угледао Антоније Велики, један од оснивача пустињског монашког живота.⁶⁹ Дакле, по свему судећи постоји вероватноћа да је Синерот заиста био монах, који је у Сирмијуму дошао негде из источних земаља – Египат или Палестина, како би се сакрио од прогона.⁷⁰

Вероватноћа поседовања хришћанског храма у Сирмијуму пре и у време Диоклецијановог прогона је тешко са сигурношћу рећи. У сваком случају, за сада нема

59 Milin 1996, 245 – 246.

60 Лебедев 2002, 111- 112.

61 Pažin – Višaticki 2013, 114; Ruinart 1859, 517.

62 Bollandus – Henschenius 1865, 371.

63 Clementis X 1784, 36.

64 Зелер 2005, нап. 51, 105.

65 Стојковски 2012, 45.

66 Pažin – Višaticki 2013, 114; Ruinart 1859, 517.

67 Протић 2003, 224; Schaff – Wace 1914, 329.

68 Migne 1878, 441 – 442.

69 Migne 1883, 17 – 30.

70 Према Руинару, Синерот је дошао из земље где је владао прогон, од којег се склонио. Не наводи да је био монах, нео само вртлар (Ruinart 1859, 517). С друге стране, боландистичко издање исто говори, с тим да се наводи да је монах. Дакле, у свему се поистовећује са претходним аутором, једина је разлика што му се приписује монашко звање (Bollandus – Henschenius 1865, 371). Пајин и Вишатицки само наводе да је у каснијем издању Синеротове пасије додато да је калуђер, али без опширнијег објашњења (Pažin – Višaticki 2013, 104). С друге стране, Наги не одбацује могућност да је он засита био монах и да је у том делу постојало монаштво, само што се називало аскетизмом (Sághy – Schoolman 2018, 97 – 99).

потврде да је тамо постојао храм у коме се Иринеј молио са својим верницима, с обзиром да не постоје докази у виду неких списа или археолошких споменика. У време Диоклецијана и пре њега није било неуобичајно да су хришћани поседовали храмове, јер о томе постоје писана сведочанства.⁷¹ Међутим, по свему судећи Сирмијум га није поседовао, стога можемо закључити да су се хришћани окупљали на богослужењима по приватним кућама,⁷² познате као *дом* или *domus*,⁷³ које су у већини случајеве биле куће надлежних епископа или неког од верника.⁷⁴

Ако бисмо на крају све сумирали, можемо закључити да је Сирмијумска епископија била добро развијена, са свим потребним свештеничким чиновима. Дакле, била је међу задовољно организованим епископијама. Није се могла мерити са Римом или Никомедијом. Римска епископија била једна од најорганизованијих, која је поседовала 46 презвитера, седам ђакона, седам ипођакона, 42 аколута,⁷⁵ 52 егзорциста, читача, чувара врата и око 1500 удовица и сиромашних. Такође је поседовала зграде и гробља.⁷⁶ Никомедија је, такође, имала велики број свештеника, с тим да се не зна тачан број.⁷⁷ Оно што је сигурно, јесте да је имао храм.⁷⁸ По свему судећи, Сирмијум је била млада епископија у развоју.

Што се тиче броја верника у Сирмијумској епископији, тешко је с прецизношћу одредити. У сваком случају, према писаним сведочанствима, њихов број је био задовољавајућ. Епископ Иринеј се пред смрт молио Богу за цркву у Сирмијуму и да хришћане учврсти у вери.⁷⁹ Када се у Полионовој пасији напомиње да је прогон прво започео у Сирмијуму, спомињу се презвитер Монтан и епископ Иринеј као прве жртве, а да је другом мученику било поверено старање над верницима у Сирмијуму.⁸⁰ У Анастасијиној пасији се говори о великом броју утамничених хришћана у Сирмијуму.⁸¹

Поред поменутих мученика, било је оних који су свој живот положили зарад Христа, а да нису припадали клиру, него верујућем народу. Помињу се Квадрат, Теодосије, Емануил, који су страдали заједно са 40 хришћана.⁸² Затим у групу мученика припадају Секунд, Агрипин,⁸³ као и хришћани који су страдали заједно са ђаконом Димитријем: Херакли, Концес, Мари, Фортунат и Донат.⁸⁴ Даље су ту Монтанијан,⁸⁵ Тимотеј, Александра, Дигнија и Котија.⁸⁶ Мученици Сабатија, Инокентије и Теодора су страдали заједно са још 30 хришћана.⁸⁷ Ту су још Скорупентије и Цецирија,⁸⁸ док је у исти

71 Поповић 2014, 107; Migne 1844, 269 – 270.

72 Lanciani 1893, 108

73 Афанасјев 2001, 38

74 Lanciani 1893, 116 – 117

75 Аколуту су били помоћници презвитера и ђакона током богослужења. Видети: Carson – Cerreto 2003, 68.

76 Curran 2000, 38 - 41.

77 Протић 2003, 218 - 219; Schaff – Wace 1914, 324 – 325.

78 Поповић 2014, 35; Migne 1844, 217 – 219.

79 Ruinart 1859, 434.

80 Ruinart 1859, 435.

81 Moretti 2006, 148 - 150.

82 Clementis X 1784, 56.

83 De Rosi – Ludovico 1894, LVIII.

84 De Rosi – Ludovico 1894, 41.

85 De Rosi – Ludovico 1894, 59.

86 De Rosi – Ludovico 1894, 61.

87 De Rosi – Ludovico 1894, 86.

88 De Rosi – Ludovico 1894, 88.

дан када је погубљен Синерот, страдало још 72 хришћанина.⁸⁹ Дакле, према изложеном је јасно да је Сирмијумска епископија имала завидан број верника, тако да је била веома развијена, те и не треба чуди то што је толики број њих страдало.⁹⁰

После свега озложеног, можемо закључити да је Сирмијумска епископија крајем 3. и почетком 4. велика увелико била активна, док је хришћанство дошло раније. Била је добро организована, са свим јерархијским чиновима – епископ, презвитер и ђакон – као и другима који су временом из Цркве ишчезли – девица, лектор и егзорциста. Такође је имала у то време задовољавајући број чланова, док храм није поседовала.

Извори и литература

Афанасјев, Николај (2001), *Трпеза Господња*, Вршац: Епархија банатска.

Вулић, Никола, „Војводина у римско доба“, Д. Ј. Поповић (1939), *Војводина од најстаријих времена до Велике сеобе*, Нови Сад: Историјско друштво у Новом Саду.

Зелер, Жак (2005). *Почеци хришћанства на Балкану*, Подгорица: ЦИД.

Јеремић, Мирослав – Милошевић, Петар – Мирковић, Мирослава – Поповић, Владислав, „Светилиште бенефицијара у Сирмијуму“, у: Душан Познановић (ур.), *Sirmium – град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, Сремска Митровица – Благо Сирмијума 2003, 193 – 197.

Лактанције (2014), *О смрти прогонитеља*, Београд: Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију 2014.

Лебедев, Алексеј Петрович (2002), *Свештенство древне Васељенске цркве*, Београд: Zepher Book World.

Лозе, Едуард (1986), *Свет Новог завета*, Београд: Свети архијерејски синод СПЦ.

Миловановић, Сава „Брак и целибат у прва четири века“, *Богословље 2* (2018), Православни богословски факултет Универзитета у Београду, 74 – 90.

Милошевић, Петар (2001), *Археологија и историја Сирмијума*, Нови Сад: Матица српска.

Памфил, Јевсевије (2003), *Историја цркве*, Шибеник: Епархија далматинска.

Поповић, Владислав, „Sirmium – град царева и мученика“, Познановић, Душан (2003), *Sirmium – град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, Сремска Митровица: Благо Сирмијума, 41 – 52.

Поповић, Владислав, „Sirmium, Сремска Митровица – римски град (1963)“, Познановић, Душан (2003), *Sirmium – град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, Сремска Митровица: Благо Сирмијума, 59 – 70.

Поповић, Владислав, „Блажени Иринеј, први епископ Сирмијума“, Познановић, Душан (2003), *Sirmium – град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, Сремска Митровица: Благо Сирмијума, 259 – 264.

Поповић, Владислав, „Преглед топографије и градске структуре Сирмијума у доба касног царства“, Познановић, Душан (2003), *Sirmium – град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, Сремска Митровица: Благо Сирмијума, 121 – 146.

89 De Rosi – Ludovico 1894, 24.

90 О додатним мученицима према другим списима, погледати Стојковски 2012, 401 – 413.

Поповић, Владислав и Ochsenchlager, E. „Касноцарски хиподром у Сирмијуму“, Познановић, Душан (2003), *Sirmium – град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, Сремска Митровица: Благо Сирмијума, 157 – 179.

Поповић, Јевсевије (1995), *Опита Црквена историја I*, Нови Сад: Прометеј.

Поповић, Радомир (2004), *Хришћанство на тлу источног Илирика пре досељења Словена*, Београд .

Ридигер, Алексей (ред.) (2001), *Православная энциклопедия II*, Москва: Церковно – научный центр.

Ридигер, Алексей (ред.) (2008), *Православная энциклопедия XVIII*, Москва: Церковно – научный центр.

Самарић, Глигор, „Римска комуникација Eritaurgo – Resinum“, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* 47/2 (2017), Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, 195 – 212.

Стојковски, Борис (2012), *Црквена историја Срема у средњем веку* (докторска дисертација, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду).

Стојковски, Борис „О апостолском пореклу епископије Сирмијума“, *Споменица историјског архива „Срем“* 10 (2011), Сремска Митровица: Историјски архив „Срем“, 55 – 64.

Стојковски, Борис „Светитељи без житија. Приноси сирмијској хагиографији“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* 37 (2012), Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 401 – 413

Теодору, Евангелос, „Служба ђакониса у Грчкој православној цркви“, *Religija i tolerancija* 11 (2009), 165 – 185.

Убипариповић, Србољуб, „Улога ђаконис у хришћанском богослужењу“, *Српска теологија у 20. веку* 17 (2015), 36 – 44.

философ и мученик, Свети Јустин (2002), *Сабрана дела* (прев. Миљивој Р. Мијаатов), Београд – Ваљево – Србиње: Хришћанска мисао.

Фиццералд, Киријаки Кародијанис (2009) *Ђаконисе у Православној цркви: Позване на светост и служење*, Крагујевац: Каленић 2009.

Bubalo, Đorđe – Mitrović, Katarina – Radić, Radmila (2010), *Jurisdikcija Katoličke crkve u Sremu*, Beograd: Službeni glasnik.

Carnandet, Joanne (ed.) (1867), *Acta Sanctorum Augusti*, Parisiis – Romae: Victorem Palme.

Carnandet, Joanne (ed.) (1867), *Acta Sanctorum Augusti III*, Parisiis – Romae: Victorem Palme.

Carson, Thomas – Cerrito, Joann (ed.) (2003), *New Catholic Encyclopedia I*, Washington: The Catholic University of America.

Cary, Earnest (ed.) (1955), *Dio's Roman History IX*, London – Cambridge: William Heinmann Ltd. And Harvard University Press.

Curran, John (2000), *Pagan City and Christian Capital*, Oxford: Clarendon Press.

De Rosi, Iohanne – Ouchesne, Ludovico (ed.) (1894), *Acta Sanctorum Novembris II*, Bruxellis: Apud Socios Bollandianos – Societe Belge de Librairie.

de Liguori, Saint Alphonsus (1888), *Victories of the Martyrs*, New York – Cincinnati – Chicago: Benziger Brothers.

Bollandus, Joannes – Henschenius, Godefridus (ed.) (1865), *Acta Sanctorum Februarii Tom. III*, Parisiis – Romae: Victorem Palmé.

- Dolbeau, Francois, „Le Dossier Hagiographique D'Irénée, évêque de Sirmium”, *Antiquité tardive* 7 (2000), 205 – 214.
- Dreyer, Wim, „The amazing growth of the early church”, *HTS Theological Studies* 1 (2012), прегледано дана 26. 08. 2022. на: <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/1268/2543>.
- Fisher, George (1900), *History of the Christian Church*, New York: Charles Scribner's Sons.
- Goodman, Martin (1994), *Mission and Conversion. Proselytizing in the Religious History of the Roman Empire*, Oxford: Clarendon Press.
- Halkin, Francois (ed.) (1861), *Bibliotheca Hagiographica Graeca II*, Bruxelles: Bruxelles: Société des Bollandistes.
- Hamman, A. G. (1998), *Rim i prvi hrišćani : svakodnevni život*, Beograd: Bukur book.
- Jarak, Mirja „Martyres Pannoniae – The Chronological Position of the Pannonian Martyrs in the Course of Diocletian's Persecution”, Bratož, Rajko (1996), *Westillyricum und Nordostitalien in der Spätromischen Zeit*, Ljubljana: Narodni Muzej, 263 – 289.
- Jeremić, Miroslav (2016), *Sirmium – grad na void: razvoj urbanizma i arhitekture od I do VI veka*, Beograd: Arheološki institute.
- Kapitanović, Vicko, „Ilirik u odrazu kršćanske književnosti”, *Služba Božja: liturgijsko – pastoralna revija* 2 – 4 (2003), 95 – 151.
- Lanciani, Rodolfo (1893), *Pagan and Christian Rome*, Boston – New York: Houghton, Mifflin and Company.
- Lucii Caecilii Firmiani Lactantii, „De mortibus persecutorum“, Migne, J. P. (ed.) (1844), *Patrologiae Cursus Completus Series Latina Prior* 7, Parisii: Excudebat Vrayet.
- Magie, David (1991), *The Scriptores Historie Augustae I*, London – New York: William Heinmann & G. P. Putnam's Son.
- Milin, Milena, „An Exorcist on an Epitaph from Sirmium”, *Старинар* 47 (1996), Археолошки институт Београд, 245 – 248.
- Mirković, Miroslava (2008), *SIRMIUM: istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*, Sremska Mitrovica: Blago Sirmijuma.
- Musurillo, Herbert (ed.) (1972), *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford: Oxford University Press.
- Nagy, Levente, „Ascetic Christianity in Pannonian Martyr Stories?“, Sághy, Marianne – Schoolman, Edward (ed.) (2018), *Pagans and Christians in the Late Roman Empire: New Evidence, New Approaches (4th – 8th centuries)*, Budapest: Central European University Press, 97 – 104.
- Moretti, Paola Francesca (ed.) (2006), *La Passio Anastasiae. Introduzione, testo critico, traduzione*, Herder – Roma: Herder Edritrice E Libreria.
- Ruinart, Theodorici (ed.) (1859), *Acta Martyrum*, Ratisbonae: Sumtibus G. Josephi Manz.
- Pažin, Zoran i Višaticki, Karlo (2013), *Vlastiti misal đakovačke i srijemske biskupije*, Đakovo: Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Popović, Anto (2007), *Novozavjetno vrijeme*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Rajt, Dadli (2014), *Eleusinske misterije*, Beograd: Bukefal E. O. N.
- Reeve, Wm. – Collier, Jeremy (ed.) (1889), *The Apology of Tertullian and the Meditations of the Emperor Marcus Aurelius Antoninus*, London & Sydney: Griffith Farran Okeden & Welsh Newbery House.
- Ritig, Svetozar, „Martyrologij srijemsko – pannonske metropolije“, *Bogoslovska smotra* 2/2 (1911), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 113 – 126.

Rufinus Aquileiensis presbyter, „Historia monachum“, Migne, J. P. (ed.) (1878), *Patrologiae Cursus Completus Series Latina Prior 21*, Parisiis: Apud Garnier Fratres, 387 – 462.

Sancti Eusebii Hieronymi, „Vita S. Pauli Primi Eremitae“, Migne, J. P. (ed.) (1883), *Patrologiae Cursus Completus Series Latina Prior 23*, Parisiis: Apud Garnier Fratres, 17 – 30.

Schaff, Philip (1893). *History of the Christian Church. Volume I: Apostolic Christianity A. D. 1 – 100*, прегледано дана 27. 04. 2022. на: [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893,_Schaff,_Philip,_History_Of_Christian_Church_\[01\]_Apostolic_Christianity_AD_1-100,_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893,_Schaff,_Philip,_History_Of_Christian_Church_[01]_Apostolic_Christianity_AD_1-100,_EN.pdf).

Schaff, Philip – Wace, Henry (ed.) (1904), *A Select Library of Nicene and Post – nicene Fathers of the Christian Church Volume I. Eusebius: Church History, Life of Constantine the Great and Oration in Praise of Constantine*, New York: Charles Scribner’s Sons.

Stephenson, Andrew (1919), *The History of Christianity from the Origin of Christianity to the time of Gregory the Great I*, Boston: The Gorham Press.

Tamas, Hajnalka, „Passio Pollionis (BHL 6869) Introduction, Critical Text and Notes“, *Sacris Erudiri* 51 (2012), 9 – 34

Trombley, Frank „Overview: The Geographical Spread of Christianity“, Mitchell, Margaret M. – Young, Frances M. (ed.) (2008), *The Cambridge History of Christianity. Origins to Constantine*, Cambridge: Cambridge University Press.

Urbani XIII et Clementis X (1784), *Martyrologium Romanum Gregorii XIII*, Venetiis: Typis Francifei ex Nicolao Pezzana.

Boris Fajfrić

**CHURCH ORGANIZATION IN SIRMIIUM AT THE BEGINNING OF THE 4TH
CENTURY BEFORE AND DURING DIOCLETIAN'S PERSECUTION**

The former Roman city of Sirmium, today's Sremska Mitrovica, was considered a well - organized city in the Roman Empire, with developed land and river roads, ports, administrative institutions and defense. Due to the settlement of the population from all over the Kingdom, the cults of various deities were transmitted. That is how Christianity came to be, so that at the end of the 3rd and the beginning of the 4th century, the Sirmium bishopric was very active. It had all the necessary clergy – bishops, presbyters, deacons, lectors and virgins – for basic church activities, like worship and teaching. The hierarchy also included members of the community - a people who were in an enviable number. What the church unit in Sirmium did not own is the temple, so Christians were forced to worship in private houses. Due to their development, during the persecution of Emperor Diocletian, a large number of Christians suffered, among them were priests.